

Necati Mert

Öykü
Yazmak

HECE

2. BASKI

Necati Mert: 1945'te Adapazarı'nda doğdu. Öğrenimini 1968'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde tamamladı. *Tiyatro Yönünden Haldun Taner* adlı bitirme tezini yazdı. Adapazarı Lisesi (1968-73) ve Adapazarı Ali Dilmen Lisesi'nde (1978-80) toplam yedi yıl edebiyat öğretmenliği, Hendek'te de on yıl (1993–2003) dersane öğretmenliği yaptı. 12 Mart dönemine rastlayan ilk öğretmenliği döneminde TCK 142. ve 312. maddelerine aykırı davranmak savıyla yargılandı, bir süre tutuklu kaldı. Sonuçlandırılmayan ve sonradan 1974 affı ile de düşecek olan bu dava nedeniyle “idari tahkikat” geçirdi ve “bakanlık emri”ne alındı. Bakanlık emrinde iken istifa edip kitap kırtasiye ticaretine başladı. Halen Adapazarı'nda bu işi sürdürmekte. İlk yazısı “Mustafa'nın Karesi” adlı bir hikâye: “Yansıma”, Temmuz 1972, Sayı: 7. Bunu aynı dergide ve daha sonra “Sanat ve Toplum”, “Sosyalist Kültür Ansiklopedisi”, “Yazko-Somut”, “Karşı”, “Yaba Öykü”, “Sakarya Ekonomi”, “Yeni Biçem”, “Düşlem”, “Üçüncü Öyküler”, “Bilgi”, “Kırklar” gibi yayınlarda başka öykülerle deneme, inceleme ve eleştiriler izledi. Ayrıca “Çarksuyu” adlı aylık siyasi haber-yorum, araştırma ve reklam gazetesi çıkardı (Ocak 1996-Mayıs 1996). “E”de “Öykü Noktası”nı yazdı (1999-2003). Bir yerel gazetede on yıl köşe yazarlığı yaptı (2002-2012). Şimdilerde “Hece” ile “Heceöykü” dergilerinde yazmakta. Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi tarafından “2011 Edebiyat Mevsimi Hikâye Büyük Ödülü”, Sakarya Üniversitesi tarafından 9 Nisan 2012'de “Fahri Doktora” unvanı verilen, *Memleket Kitabevi* adlı kitabıyla da 2013'te TYB tarafından “Yılın Yazar, Fikir Adamı ve Sanatçıları” ödülüne layık görülen Necati Mert Türkiye Yazarlar Sendikası, Edebiyatçılar Derneği ve P.E.N. Yazarlar Derneği üyesi. **Yayımlanmış kitapları:** *Gramofonlar, Radyolar, Teypler* (Öyküler, 1979), *Bir Bir Değülken* (Masallar, 1979), *Hindinin Biri* (Masallar-Öyküler, 1980), *Minnacık Bir Uçurum* (Öyküler, 1994), *Paytonun F'si* (Deneme, 1995), *Geceye Uçurulan Güvercinler* (Öyküler, 1996), *Kapıdan İçeri Girmek* (Deneme, 1997), *Büyük Düşün* (Oyun, 1998), *Gönüller Küçüldü* (Öyküler, 2002), *Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar* (İnceleme-Biyografi, 2004), *Öykü Yazmak* (Deneme, 2006), *Adalı Sinağrit –Sait Faik-* (Deneme, 2006), *Hikâyem Adapazarı* (Yaşantı-Tarih, 2008), *Zamansız* (Öyküler, 2011), *Kelepir Sepet* (Deneme, 2012), *Bağ Çorbası* (Deneme, 2012), *Memleket Kitabevi* (Anı-Deneme, 2013), *Mustafa'nın Karesi* (Toplu Öyküleri I, *Gramofonlar, Radyolar, Teypler* ile *Minnacık Bir Uçurum* birlikte, 2014), *Gönüller Küçüldü* (Toplu Öyküleri II, *Geceye Uçurulan Güvercinler* ile *Gönüller Küçüldü* birlikte, 2014).

ÖYKÜ YAZMAK

NECATİ MERT

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 148
İnceleme

Birinci Basım: Nisan 2006
İkinci Basım: Temmuz 2015
©Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 975-8988-60-3

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak Nu: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş /	9
Öykü Etrafında /	11
Hissetmek, Hissettirmek ve Sadelik /	21
Kendini Okurun Yerine Koymak /	23
Yazmak “Hobi” Olunca /	25
Öyküde Tat ve Öğe /	29
Öykü ve Diyalog /	33
Kişileştirme ve Kişisel /	37
İki Öykü /	41
İlk İşimiz /	45
Öykü Dili /	49
Mercek ve Türkçe /	53
Kimlik /	57
Öykü Kişisi /	61
Hazırlık Uzun Tutulursa /	65
Satır Araları /	69
Kişisel ve Kapsamlı /	73
Her Şeyi Söylemek /	77
Okumak Diyoruz da... /	81
İlk Cümle /	85
Tasvir /	89
Miktarınca /	93
Kişilik /	97
İmge /	101
Cümleler /	105
Çatışma /	109
Kişiler ve Adları /	113
Öykü Boyu /	117

Sahne /	121
Öykü ve Şiir /	125
Öykü ve Magazin /	129
Nâzım Hikmet ve Öyküyle Roman /	133
Sabırsızlık Etmeden /	141
Çehov'un Tüfeđi /	145
Hayat ve Kurgu /	149
Kurgu ve Üslup /	153
Duyguları Sömürmemek /	157
Söylemek, Anlatmak /	161
Ataç'ın Sözcükleriyle Yazmak Zorunda Deđilsiniz /	165
Aktifimizdeki Sözcükler /	169
Gayret ve Felsefe /	173
Konu, Bakış Açısı, Anlatıcı /	177
Merkez Karakterin Zihninde /	181
Gözleyen Kişinin Zihninde /	185
Üçüncü Şahıs Anlatıda İki Konum /	189
Tarafsız Yazar ve Anlatımı /	193
Çerçeve Öykü /	197
Öykü ve Fotoğraf /	201
Mektupla Gelen /	205
Dizin /	209

Neclâ'ya

SUNUŞ

Öykü Yazmak 2006 Nisan'ında Hece Yayınları'nca kitaplaştırıldı. İkiisi dışında aylık *E* dergisinde okur önüne çıkmış kırk yedi yazı var içinde, başında da yazılara "sunuş" olsun için kaleme alınmış bir başka yazı: "Öykü Etrafında". Ki öykünün geçmişi, tanımı, ne olduğu, ne olmadığı, dünyadaki ustaları, bizdeki referansları hakkında temel bilgileri içerir, ardından da yolun başındaki öykücülere önerilen yirmi beş kadar el kitabı gelir.

Yazıların dergi aşamasında gördüğü ilgiyi *Öykü Yazmak* da gördü. Yayınevinde hanidir yoktu, dağıtıcı ve kitapçı raflarından çekilir çekilmez de ikinci baskı yapılmalıydı. Fakat kitabı yeni yazılarla genişletmek, "Öykü Etrafında"yı yeniden yazmak istedim. Eklenecek yazıları seçtim, klasörlerinden çıkardım, kitabın başına koydum, sonuna koydum, olmadı. Kitaptakiler ortalama dört bin vuruşlu sohbet/söyleşiler idi, çıkardıklarımın yedi bin vuruşu bulan galiba makaleler. Eklemek, bütünlüğü bozmak olacaktı, vazgeçtim. *Fayton* dergisinin birinci sayısında çıkan "Kızımız Hikâyeci; Hikâyeyi Görmüyor" başlıklı yazım en uygunuydu

belki, ama onda da öncekilerin ağırbaşlılığı yoktu, alaycı bir dil kullanmışım, onu da almadım. “Öykü Etrafında” için yenileme umudumu bir süre daha taşıdım: Öykünün geçmişiyile, tanımıyla ilgili birkaç paragraf ekleyebilirdim örneğin. Bunlar yapılamasa bile son yıllarda çıkmış el kitaplarından üçü beşi katılabilirdi listeye. Fakat düşündüm: *Öykü Yazmak* bir başlangıç kitabıydı. İlk Kitap. Ağırlandırmak yahut şöyle: sayfa çoğaltmak anlamsız olacaktı. İki cümleyle birkaç sözcüğü çıkardım, birkaç sözcüğün de yerlerini değiştirdim sadece; fazla olduklarını ve zihin bulandırdıklarını gördüm. Ha, bir de noktalamayı hafiflettim.

Öykü ve deneme yazmak isteyenlerle beş yıldır daha sık karşılaşıyorum. Açılan kurslara, verilen seminerlere ve söyleşi programlarına katılıyor, derslerde hâliyle ama etkinliklerde de bana olsun, diğer katılımcılara olsun soruyorlar: Yazmak istiyorum ama ne yazacağımı bilmiyorum, ne yapmalıyım? Ya da: Bir başlasam, arkası gelecek; bir türlü başlayamıyorum. Elimi nasıl alıştırmalıyım? Yahut: Yazdım, arkadaşlarıma, annelere okudum, çok dağınık buldular, yaşadığımı olduğu gibi yazmıştım oysa. Hangimiz haklı? Veya: Tanığı olduğum bir olay var, anlatmak istiyorum. Fakat gördüğüm kadarıyla ilginç değil. Olayı en yoğun yaşayan benmişim gibi anlatmak da istemiyorum; çünkü hem neler yaşanmış, bunu bilmiyorum, hem de yaşananların başımdan geçmişliği düşünülün istemiyorum. Bunun çaresi var mı?

Var. Çaresi var. Bunların da var, sorulmayan problemlerin de çaresi var.

İşte *Öykü Yazmak!* Sorularınızı cevaplıyor, sizi çaresiz bırakmıyor. Tamam mı? Son yıllarda öykü yazmak isteyenlerin artışından ve sorularından da artı olarak şunu çıkardım: *Öykü Yazmak*, bir başucu kitabı; her zamankinden fazla ilgiyi asıl şimdi bekliyor.

Klasörlerinden çıkardığım yazıları soracaksınız. Ben de sordum. Epely olmuşlar. Onları ve benzerlerini bir başka kitapta toplamayı düşünüyorum. Sanırım bir devam kitabı da olur.

Tez görüşmek dileğiyle.

Adapazarı, 15 Mayıs 2015

ÖYKÜ ETRAFINDA

Yanılıyor muyum? Öykü tekniği, öykü eleştirisi üzerine, daha kestirme bir dille: öykü üzerine kitap, sayılıdır Türkçede. Telifi böyledir, çevrilmişî hemen hiç yoktur.

Oysa öykünün geçmişî insanlık tarihi kadar eski. Destanlardaki kimi epizotlar öykünün ilk örnekleri. Bunlar manzum, sözlü ve anonim. Bir şair eliyle yazıya geçirilişleri ve anonimlikten çıkışları çok sonra. Yazı, sözlü geleneği hemen yok etmiyor elbette. Yazılı ilk öyküler tarih metinlerindeki olaylarla din kitaplarındaki kıssalar olmalı. Lakin yanı sıra sözlü gelenek de sürmekte. Velilerin yapıp ettiklerini ve üstünlüklerini hayli masallı bir dille sunan menkıbeler; gazi yiğitlerin kahramanlıklarını kâh epik (*Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu Destanı...*), kâh dinî (*Kan Kalesi, Battal Gazi...*) vurguyla anlatan destani öyküler ve gazavatnameler; birbirlerini sevmiş gençlerin maceralarıyla yüklü aşkı öyküler (*Kerem ile Aslı, Ferhad ile Şirin...*) gibi. Dili kısmen manzum kısmen düz bu halk öykülerinin temaşa sana-

tındaki karşılığı meddah öyküleri, aydın/saray edebiyatındaki karşılıkları da aruzla yazılmış mesneviler.

Hemen her coğrafya bu aşamalardan geçerek modern öyküye gelir. Ne ki bu süreç roman için de geçerlidir. Şöyle ki 14. yüzyılda İtalya'da Boccacio'nun *On Gün*'ü (1348-1351), İngiltere'de Chaucer'in *Canterbury Hikâyeleri* (1388-1395) her bölümü bağımsız düşünülduğünde öyküye, birbirlerine bağlı düşünülduğünde romana temellik eder. Gerçi bunların da arkasında destanlı ve masallı bir geçmiş vardır; ama Latinceyle değil de İtalyanca ve İngilizceyle yazılmaları bakımından ulusal dilli bir yeni dönemin de habercisi olurlar. Kilise'ye öfke, insana güven, dolayısıyla mitolojiye bağlanma da bu yeni dönem edebiyatının öteki özellikleri.

Ulusal dil ve hümanizm kesin zaferini Rönesans'la ve ancak 16. yüzyılda kazanır. Önceki değerlere yenileri eklenir: Dünya mutluluğu, bireye saygı, kültürel uyanış, sanatsal yaratıcılık... İki, üç yüzyıldır yapılagelen bilimsel çalışmaların ve deniz yolculuklarının sonucudur bu. Güçlenen feodalite "yeni insan"ı bulmuş, o da "Yeniden Doğuş" hareketini başlatmıştır. Edebiyatta, bilimde, felsefede...

Rönesans değerlerinin edebiyata getirdiği türler deneme, günlük, dram ve romandır. Ne ki bugünkü anlamda roman, ya da şöyle: tanımına uygun roman için 18. hatta 19. yüzyılı beklemek gerekecek. Çünkü "düşünce", "gerçekçilik" ve "birey" diye özetlenen Rönesans değerlerinin olgunlaşıp roman diline kavuşması burjuvaziye, şehirleşmeye ve çoksesli tartışma ortamına bağlıdır, bu da ancak İnsan Hakları Bildirgesin'den (1689), Aydınlanma'dan ve Fransız İhtilali'nden (1789) sonra mümkün olur. Rönesans'tan sonra görülen pikaresk romanlar, psikolojik romanlar, kimi ünlülerin anıları ve özyaşamları "yeni insan" merkezli olsalar da *On Gün*'ü ve *Canterbury Hikâyeleri*'ni hatırlatan yapılarıyla roman olduğu kadar, belki de roman olmaktan çok öyküdürler.

Modern öykünün, adı ilk anılacak iki yazarından biri Nikolay Gogol (1809-1852), öteki de Edgar Allan Poe'dur (1809-1849). İlginçtir, birbirine uzak iki coğrafyanın bu iki insanı aynı yılda, 1809'da doğar. Dostoyevski'nin (1821-1881) Gogol için dediği önemli: "Hepimiz Gogol'ün *Palto*'sundan çıktık." Poe'nun öyküsü de yapıcı üstünlüğü ve içinde gizli tuttuğu duygusal, o ölçüde de sinirsel gerilimi ile dikkat çeker. Avrupa, anlatı birikimini Fransa üzerinden gösterir: Guy de Maupassant (1850-1893). Rusya'nın hediyesi, aynı zamanda oyunlarıyla da usta Anton Çehov (1860-1904) olur. Bu iki isim, birbirine karşıt iki öykünün temsilcileri bilinir. Kolay bir değerlendirmedir bu. Ancak birini ötekinden daha usta görmedikçe ve aralarındaki farkı olaya el atışlarıyla sınırlandırmadıkça bunda bir sakınca yok.

Sonraki öykü, doğrudan veya dolaylı, az veya çok, bu dört yazara bağlıdır. Ama, Amerikan öyküsünün Avrupa ve Rus öyküsünden farklılığını teslim etmek şartıyla. Avrupa ve Rusya, geleneğe ve klasiğe yakındır sanki. Amerikan öyküsü, feodaliteyi yaşamamış bir ülkenin öyküsüdür. Bundan olacak, devamlılığa ve kurala yer vermez. Daha özgür, daha yıkıcı, daha deneyicidir. Dünya öyküsünü, özellikle II. Savaş'tan sonra bularıyla etkiler. Mark Twain (1835-1910), O. Henry (1862-1910), Jack London (1876-1916), Ernest Hemingway (1889-1961), William Faulkner (1897-1962), John Steinbeck (1902-1968), William Saroyan (1908-1981), Truman Capote (1924-1984)... bu edebiyatın Poe'dan sonraki özgün isimlerinden birkaçı. Katherine Mansfield'den (1888-1923) sonraki İngiliz Edebiyatı da etkilenmiştir o dört yazarın yanı sıra bu yazarlardan, İtalyan Edebiyatı da, Heinrich Böll (1917-1985) ve sonraki Alman Edebiyatı da.

Öykünün geçmişi insanlık tarihi kadar eski gerçekten. Tarihin bir çeşit minyatürü olan insan ömründe de gözlenir bu. Çocuk olsun, genç olsun, yaşını başını almış olsun herkes birbirine sürekli öykü anlatmakta. Sözelimi, öğretmeninin nasıl kızdığını anlatır çocuk annesine. Genç kız, beklediği haberi al-

manın sevincini paylaşır arkadaşıyla. Delikanlı, evinden, babasıyla arasındaki problemden yakınır aile büyüklerinden birine. Kızları uygunsuz bir evliliğe adım atmak üzere olan anne baba içlenir karşılıklı. İki esnaf, dükkânları önünde durur, milletvekillerinin meclisteki kapışmalarından söz eder. Bunlar öyküdür. Olay vardır içlerinde. Kişi vardır. Bir mekânda ve zamanda geçerler. Dahası, olup biteni de kendine göre kurgular anlatıcı, yorumlar, eleştirir. Habil'den, Kabil'den beri de böyledir.

Yaşanmış, olup bitmiş anlatmayı öykü değil de “hikâye” görmek gibi hayli tutmuş hafifseyici bir eğilim var. Bu eğilime göre, Doğu'ya, sözlü geleneğe aittir hikâye, olay anlatmaktadır. Öykü ise Batılıdır. Yazı disiplindir. Anlatmaktan çok gösterir. Eğilimin özeti, kabaca böyle. Evet, olay anlatmak eski bir metot. Öykü olaya pek yüz vermiyor artık. Yalnız, bu gevşeyiş, romandan, romanın tanıma kavuşmasından sonradır. Sinemayla iyice gereksiz olur olay. Modern öykü bu değişimin ürünü. Yani bağımsızlaşan sadece roman değil, bu süreçte öykü de bağımsızlaşıyor. Nasıl ki fotoğrafın piyasaya çıkışıyla resim etkilenmiş, kendine yeni bir anlayışla çıkış yolu bulmuştur.

“Hikâye” ile “öykü” arasında kökenleri dışında hiç mi hiç fark yok bence. Hem unutulmamalı, Arapça kökenli hikâye'nin, “nakletme” ve “macera, macera anlatma” gibi günlük anlamlarından çıkıp “edebî tür” anlamını alması Tanzimat'ladır. O kadar ki uzun veya kısa her anlatı için kullanılır “hikâye” o zamanlar. Uzunlara “roman” dendikten sonra da sözcük bildiğimiz anlamını kazanır. Doğru, günümüz öyküsü, o eski epik, dini, aşkı öyküden çok farklı, ama Tanzimat hatta Milli Edebiyat hatta hatta 50'li, 60'lı yılların öyküsünden de farklı. Ama hikâye'den vazgeçmek için bunu yeterli bulmuyorum. Bu dönemlerin şiirleri de farklıdır, biri ötekine benzemez; ama “şiir” sözcüğü dimdik ayaktadır.

Gerçi, bir tarihe kadar “hikâye” de ayaktadır. Yerini “öykü”ye kaptırmamıştır yani. Hangi tarihtir? Elimdeki kaynaklara bakıyorum: Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ünün 1955 baskısın-

da “öykü” yok. L. Sami Akalın’ın 1970 tarihli *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*’nde de yok. Ama Yaşar Nabi’nin 1968 tarihli *Kılavuz Sözlük*’ünde var. Türk Dil Kurumunun 1977 tarihli “Yeni Yazım Kılavuzu”nda da var. Sıkı bir araştırmayla az farklı tarihler de bulunabilir; sanırım şu değişmeyecektir: “Öykü” 1970’lerle boy gösterir. Nedeni yeniden yükselen köken Türkçeciliği, dil milliyetçiliği. Sait Faik’in öncelerden farklılığı da besler bu gayretkeşliği. İyi ama, anlatmaktan çok gösteren, yazıyı disiplin bilen Batılı Sait Faik, “öykü” değil “Hikâye Peşinde”dir. Dönemin öteki yazarları da. Öyleyken sözcüklerine yönelik gayretkeşlik bugün de sürer. Sözgelimi, Sabahattin Kudret Aksal’ın anlatı- larındaki bütün “hikâye”ler, yeni baskı *Öyküler* toplamında öz Türkçeleşir. Anlamak zor.

Bu dil problemi, temelde dün’le problemliliğin sonucu. Bu temel problemse hayatın her alanında gözleendiği gibi öyküde, öyküleme, öykü tarihinde ve antolojilerinde de gözlen- mekte. Ancak, geçmişle problemliliğin, uzak geçmişle sınırlı da kalmıyor. Pratikte yakın geçmiş de payını alıyor bu reddi mirastan. O kadar ki genç öykücülerin bir Yakup Kadri’yi, bir Sabahattin Ali’yi, bir Tarık Dursun K.’yi bile bilmedikleri, oku- madıkları görülüyor. Oysa daha önceleri de okumak gerekir. Hem de sadece epik, dini, aşkı öyküleri değil, Mavlana’yı, Evliya Çelebi’yi, *Kelile ve Dimne*’yi *Bin Bir Gece*’yi ve başka masalları da.

Aziz Efendi’nin *Mubayyelat*’ı ile Emin Nihat Bey’in *Müsâme- retnâme*’si modern öncesi öyküyle modern öykü arasında yer alır. Ahmet Mithat, fıkırcı *Kıssadan Hisse*’leri (1869) ve uzun öykülerden oluşan *Letâif-i Rivâyât* (1870-1895) dizisi ile modern öyküyü başlatır, başlatmakla kalmayıp bu yolda çalışkanlığını da gösterir. Öykümüz –hiç şüphesiz- Ömer Seyfettin’le (1884-1920) temel tutar. Öyküsü olay öyküsüdür, tarihten, mizahtan yararlanır, merak ögesi baskındır. Dili de konuşma dilidir, bu dilin modern öyküye yatkınlığını gösterir ki bu da öyküler kadar önemlidir. Memduh Şevket Esenal (1885-1952) gazete ve